

Lausuntoyhteenveto: Digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa -työryhmän väliraportti

Johdanto

Liikenne- ja viestintäministeriö asetti 4.5.2020 Digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa –työryhmän arvioimaan koronaviruskriisin aikaansaamia digitalisaatioon tukeutuvia toimintamalleja ja laatimaan suunnitelman toimenpiteistä, joilla käytännöt vakiinnutetaan. Työryhmä käsittelee myös laaja-alaisemmin työryhmässä tulleiden materiaalien pohjalta digitalisaatiota ja kriisin esille tuomaa digitaalista korjausvelkaa. Digitalisaation hyödyt ja mahdollisuudet nähdään tärkeäksi valjastaa osaksi jälkihoitoa ja kriisistä toipumista. Työryhmän työ kattaa myös sellaisia digitalisaatiota edistäviä toimenpiteitä, jotka eivät ole suoraa seurausta koronaviruskriisistä. Tavoitteena on tukea investointien ja kriittisten resurssien priorisointia sekä yhteensovittaa toimenpide-ehdotuksia EU:n digitalisaatiota ja datan hyödyntämistä käsitteleviin strategioihin.

Työryhmä on työskennellyt 4.5 – 31.5.2020 välisen ajan ja sen aikana saatujen materiaalien perusteella koonnut väliraportin sekä suunnitelman kriisin jälkihoitona toteutettavista digitalisaatiota koskevista toimenpiteistä keskeisillä sektoreilla.

Jatkokaudella työryhmä analysoi väliraporttiin saadun lausuntopalautteen pohjalta priorisoidut toimenpiteet. Osana raportin loppuun saattamista työryhmä pohtii toimenpideaihioiden hankkeistusta sekä projektointia. Raportti on tarkoitus julkaista työryhmän kauden päätyttyä 30.9.2020.

Lausuntopyyntö

Liikenne- ja viestintäministeriö pyysi oikeusministeriön lausuntopalvelu.fi – palvelussa julkaistulla pyynnöllä (Dnro VN/10633/2020) lausuntoja työryhmän väliraportista. Se oli lausuttavissa palvelun kautta 3.6.2020 – 22.6.2020 välisen ajan.

Väliraportissa esitetään ylätasolla toimenpide-ehdotukset, joilla digitalisaatiota voitaisiin vakiinnuttaa ja digitalisaatiokehitystä edelleen vauhdittaa. Toimenpiteissä tarkasteltavat osa-alueet ovat paikka- ja aikariippumattoman arjen mahdollistaminen, digitaalisten valmiuksien turvaaminen, digiosallisuus, digitaalisten toimintamallien kehittäminen, hallinnon keventäminen sekä tiedon hyödyntäminen ja tietovarannot. Hallitusohjelman mukaisesti myös vahvistetaan tietopolitiikan koordinaatiota hyödyntämällä Digitaaliset keinot koronaviruskriisin jälkihoidossa-työryhmän toimintamallia ja sidosryhmiä.

Pyydetyillä lausunnoilla työryhmä kartoittaa erityisesti priorisoitavia osa-alueita ja toimenpide-ehdotuksia sekä sitä, mitä näiden toteutuksessa tulisi ottaa huomioon.

Id Versionumero

Yleistä lausunnoista

Lausuntoa pyydettiin yhteensä 432:lta taholta. Lausunnon jätti määräaikaan mennessä 130 tahoja (listaus tämän asiakirjan liitteenä).

Listauksessa mainituista 5 (Eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto, Helsingin hallinto-oikeus, Rajavartiolaitos, Turun hovioikeus ja Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT) totesivat, ettei heillä ole lausuttavaa asiaan.

Lausunnot oli laadittu paneutuen asiaan ja niissä tuotiin esille runsaasti priorisointiehdotuksia sekä huomioita toimenpiteiden toteutukseen. Nämä soveltuvat hyvin hyödynnettäväksi suunnitelman ja priorisoitavien toimenpiteiden jatkovalmistelussa. Väliraporttia pidettiin yleisesti kattavana ja ajankohtaisena kevään 2020 tilannekuvana. Työryhmän näkemystä siitä, että koronavirustilanteen tuomaa nopeaa siirtymään digitaalisiin palveluihin ja digitaalisten välineiden käyttöön nähtiin tärkeäksi jatkaa niin, että sillä saavutetaan pysyviä hyötyjä suomaisten elämään. Yleisesti ottaen toimenpide-ehdotukset saivat kannatusta sidosryhmiltä, ja digitalisaation hyödyt nähtiin tärkeäksi valjastaa osaksi jälkihoitoa, kriisistä toipumista sekä pidemmän aikavälin jälleenrakennusta. Myös väliraportissa kuvatut sektorien kehitystyöt nähtiin suurilta osin riittävinä. Lausunnoissa ja niitä antavissa tahoissa hahmottuu hyvin, kuinka digitalisaatio ja ehdotettavat toimenpiteet koskettavat koko yhteiskuntaa.

Tämä lausuntoyhteenveto sisältää keskeisimmät huomioidut lausunnoista. Näiden sekä tarkempien lausunnoissa ilmenneiden huomioiden pohjalta työryhmä täydentää raporttiaan lopulliseen muotoonsa sekä jatkotyöstää toimenpide-ehdotuksia ja priorisoi niitä.

Lausunnonantajien näkemykset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Lausuntopyynnössä esitettiin 6 täsmentävää kysymystä. Lausunnonantajat saattoivat vastata halutessaan vain tiettyihin kysymyksiin. Lausunnonantajien oli mahdollista vastata myös vapaamuotoisesti. Lausuntojen suuren määrän ja laajuuden vuoksi yhteenvetoon on koostettu lausunnoissa nousseet keskeiset huomioidut.

Kysymys 1: Väliraportissa on kuvattu koronaviruskriisin aikaista digiloikkaa laajasti eri sektoreilla. Katsotteko, että sektorien kehitystyötä on kuvattu riittävällä tavalla?

Yleisesti lausunnonantajat pitivät sektorikohtaista kuvausta riittävänä raportin tarkkuustasoon peilaten. Raportti nähtiin myös ansiokkaana kevään 2020 digitalisaation tilannekuvana. Positiivisena nähtiin, että analyysin tiedot ovat ajankohtaisia ja niissä painottuvat oikeat asiat. Lausunnoissa tuotiin esiin, että työryhmä pyrkii erinomaisella tavalla kehittämään yhteiskuntamme digitaalista toimintaympäristöä. Kuvauksiin toivottiin kuitenkin täydennystä erityisesti koulutuksen sekä sosiaali- ja terveysalan osalta.

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--

Kuvauksien osalta **yhteismitallisuutta** eri sektoreille kaivattiin lisää, mikä tunnistettiin haasteeksi näin laajassa tarkastelussa. Lausunnonantajat huomauttivat, että raportissa olisi tuotava esiin, että digitalisaation hyödyt on tärkeä valjastaa osaksi sekä jälkihoitoa että pidemmän aikavälin jälleenrakennusta. Lausunnoissa ehdotettiin, että pitäisi perusteellisemmin kehittää korona-aikana aloitettujen uusien käytäntöjen mallintamista ja eroteltava missä tapauksessa on kyse selvästi uusista toimintamalleista, jotka digitalisaatio on mahdollistanut korona-aikana. Lisäksi esitettiin, että raporttiin tulisi kirjata tahtotila siitä, että asiakirjalla ohjataan eri toimijoita ryhtymään syventäviin kehittämistoimenpiteisiin digitalisaation edistämiseksi eri vastuutahoilla. Toisaalta lausunnoissa nousi esiin huomio siitä, että työryhmän työ perustuu melko lyhytaikaiseen otteeseen ja digiloikka on edelleen kesken, minkä vuoksi koronakriisin vaikutuksia digitalisaation on vaikea arvioida tyhjentävästi.

Lausunnoissa tuotiin esiin, että **sektoreiden välistä yhteiskehittämistä** ei ole juurikaan kuvattu. Sektori- ja toimialarajojen välinen koordinaatio ja sen tarve digitalisaatiota käsittelevissä kysymyksissä nousi vahvasti esiin useissa lausunnoissa. Sektorirajat ylittävää kuvausta toivottiinkin lisättäväksi lopulliseen raporttiin selkeämmin. Jatkotyössä olisi tunnistettava sektorirajat ylittäviä toimenpiteitä ja linkitettävä yhteen sektorien välistä yhteistyötä sekä sektorien välisiä yhteisiä tarpeita digitalisaation edistämiseksi.

Lisäksi useassa lausunnossa ehdotettiin, että sekä raportissa että toimenpiteissä lähtökohdaksi ja digitalisaation edistämisen pohjaksi voisi ottaa **lainsäädännön uudistamistarpeet**. Lausunnoissa korostettiin kuitenkin, että on tärkeää pitää huolta myös siitä, että lainsäädännöllä ei estetä digitalisaatiokehitystä. Lisäksi tuotiin esiin, että lainsäädäntöä voitaisiin tietyillä toimialoilla jopa keventää digitalisaation edistämistä varten. Lausunnoissa tuotiin myös ilmi, että raportissa ei yleisesti käsitellä digitalisaatioon liittyvää lainsäädäntöä.

Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, että **kansainvälistä tasoa** on käsitelty väliraportissa varsin rajallisesti. Toisaalta lausunnonantajat katsoivat, että väliraportissa on tunnistettu hyvin kansallisen tilanteen välinen yhteys EU:n elvytyspakettiin. Lisäksi katsottiin tärkeäksi, että EU:n digi- ja datastrategiat integroitaisiin osaksi kansallisia strategioita.

E erityisen tärkeäksi jatkotyön kannalta lausunnoissa nousivat kysymykset **yhdenvertaisuudesta**. Useat lausunnonantajat korostivat, että jatkotyössä yhdenvertaisuuden huomioiminen on erityisen tärkeää ja näkökulmaa tulisi raportissa laajentaa. Ehdotettiin, että raportissa avattaisiin vastauksia ja etsittäisiin ratkaisuja yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen liittyviin uhkiin, joita oli väliraportin tekstissä tuotu hyvin esiin. Olisi tärkeää arvioida digitalisaatiokehitystä monien eri väestöryhmien ja vähemmistöjen kannalta, kuten eri ikäryhmien, kieliryhmien, toimintarajoitteisten henkilöiden, rikostaustaisten, asunnottomien ja syrjäytyneiden sekä niiden henkilöiden, joilla ei ole riittäviä digitaitoja. Esiin nousikin useasti myös huoli näiden ryhmien erilaisista digitaidoista ja niiden riittävästä huomioinnista jatkotyössä. Tuotiin esiin, että digitaitojen karttuminen on tärkeää jo esi- ja perusopetuksesta alkaen elinikäisen oppimisen ajan. Digitalisaatiolla

saattaa olla myös heikentävä vaikutus osallisuuteen, mitä toivottiin nostettavan raportissa esille.

Jatkotyön kannalta lausunnonantajat painottivat, että myös digitaalisten palveluiden **saavutettavuus** on otettava huomioon kaikissa toimenpiteissä sekä raportissa laajemminkin. Esille nostettiin, että raportissa voisi huomioida viranomaisen neuvonta- ja palveluvollisuuden tilanteissa, joissa on kyse digipalveluiden tarjoamisesta. **Digituki ja digitaaliset taidot** nostettiin tärkeiksi kehityskohteiksi, jotka on huomioitava kaikissa toimenpiteissä sekä raportin kuvauksessa.

Lausunnoissa nostettiin esille, että **asiakas- ja kuluttajanäkökulmaa** olisi raportissa sekä sen toimenpide-ehdotuksissa korostettava enemmän. Mahdollisuudet muiden kuin digitaalisten asiointikanavien käyttöön nousivat esiin monien lausunnonantajien huolena. Asiakaslähtöisyyteen ja palveluiden saavutettavuuteen kuuluisikin lisätä myös näkökohta siitä, että muiden kuin digitaalisten palveluiden saanti tulee turvata.

Lisäksi raporttiin toivottiin kuvattavan laajemmin digitalisaation aiheuttamia haasteita ja tärkeimpiä kehityskohteita. Yhdenvertaisuuden osalta tätä oli tehty, mutta myös muilta osin kuvausta toivottiin lisää. Olisi myös korostettava yksityisyydensuojaa ja liiketalousaloihin liittyviä näkökohtia.

Useat lausunnon antaneet tahot esittivät lisäyksiä väliraportin kuvauksiin eri toimialojen nykytilasta ja heitä koskevilla toimialoilla otetusta digiloikasta. Lisäksi ehdotettiin, että muutama uusi toimiala otettaisiin mukaan raportin kuvaukseen, kuten mediasektori sekä rakennettu ympäristö - erityisesti kiinteistö- ja rakentamisala. Useassa lausunnossa myös järjestöjen ja nuorisotyön osuutta toivottiin nostettavan enemmän esiin sekä raportissa että sen toimenpiteissä. Sosiaali- ja terveydenalan kuvausta tulisi monen lausunnonantajan mielestä täydentää sen ollessa yhteiskunnalle kriittinen sektori. Sosiaali- ja terveysalalla henkilöstön valmiuksien ja osaamisen kehittäminen nähtiin erittäin tärkeänä.

Lisäksi saimme tekstin sisältöön ja muotoon lausunnonantajilta laajan joukon stilistisiä ja muita tarkempia ehdotuksia, jotka huomioidaan raporttia viimeisteltäessä.

Kysymys 2: Katsotteko, että toimet, joita väliraportissa esitetään, riittävässä määrin edistävät tavoitteita? Jos ette, miten toimenpiteitä tulisi täydentää?

Useat lausunnonantajat pitivät raportissa esitettyjä toimia riittävinä ja toteutuessaan monipuolisesti yhteiskunnan digitalisaatiota edistävinä. Lausunnoissa korostettiin, että **lista on jo erittäin kattava**, eikä sitä pidä merkittävästi kasvattaa ennen jo kirjattujen toimenpiteiden toteuttamista tai ainakaan ennen niiden aloittamista. Lausunnonantajien osalta tuotiin myös esille, että toimenpiteiden onnistuminen riippuu niiden toteutuksesta.

Lausunnoissa korostettiin, että tärkeintä jatkotyössä olisi löytää muutama **avainkohde tai pullonkaulaongelmat**, joihin keskitytään. Tärkeää olisi myös kyetä tunnistamaan yhteiskunnassa käynnissä olevassa

digitalisaatiossa niitä toimenpiteitä, jotka ovat ensiarvoisen tärkeitä kriisin jälkihoidossa ja jälleenrakennuksessa.

Lausunnonantajat pitivät edelleen tärkeänä, että jatkotyössä toimenpiteiden tosiasiallista sisältöä ja tavoitteita konkretisoidaan. Useat lausunnonantajat toivoivat toimenpiteiden toteutustavoille **konkreettisuutta**. Ehdotettiin myös, että toimenpiteitä voisi pilkkoa pienemmiksi kokonaisuuksiksi niiden toteuttamisen ja seuraamisen näkökulmasta. Osassa lausuntoja huomautettiin, että raportissa on eritasoisia toimenpiteitä, mikä osin vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista.

Lausunnoissa toivottiin, että jatkotyössä **selkeästi eroteltaisiin**, missä toimenpiteissä on jo pitkällä olevaa valmistelua ja hankkeita ja missä taas ei. Olisi myös hyvä esittää analyysia siitä, miltä osin epidemia on korostanut kunkin (priorisoidun) toimenpiteen tärkeyttä.

Toimenpiteiden toteutuksessa ja hankkeistuksessa lausunnonantajat korostivat, että ei ole syytä tehdä vanhaa digitaalisesti vaan uudistaa toimintamalleja kokonaan sekä huomioida jo olemassa olevat ratkaisut. Lausunnonantajat korostivat lisäksi, että digitalisaatiossa ei ole kyse ainoastaan teknologiasta, vaan yhtä lailla uusien toimintamallien ja käytäntöjen kehittämisestä ja vakiinnuttamisesta. Useassa lausunnossa painotettiin, että **ihmis- ja asiakaslähtöisyys** on sisällytettävä toimenpiteisiin.

Jotta epidemian johdosta mahdollisesti hyvin liikkeelle lähtenyt muutos etenisi mahdollisimman joutuisasti, lausunnoissa painotettiin, että tarvitaan vahvaa panostusta sekä hallinnolliset että sektorirajat ylittävään yhteistyöhön.

Työryhmän ehdottamiin toimenpiteisiin esitettiin laajasti lisäyksiä ja tarkennuksia. Lisäksi lausunnonantajat ehdottivat kokonaan uusia toimenpiteitä olemassa olevien toimenpidekokonaisuuksien alle.

Kysymys 3: Mitkä toimenpide-ehdotukset tulisi priorisoida? Millä perusteilla?

Lausunnoissa nähtiin työryhmän näkemyksen mukaisesti, että digitalisaatiokehityksen kiihdyttämiseksi ja uusien toimintatapojen vakiinnuttamiselle on nyt mahdollisuus ja tilaus, johon tulee tarttua. Yleisesti lausunnoissa esitettiin, että priorisointia tulee tehdä toimenpiteiden yhteiskunnallisen sektorirajat ylittävän vaikuttavuuden näkökulmasta sekä hallitusohjelman toteuttamisen edistämiseksi. Lisäksi tulisi tunnistaa toimia, joiden toteutus on jo käynnissä. Toimenpiteitä ehdotettiin ryhmiteltävän kiireellisyyden, toteutettavuuden tai vaikuttavuuden osalta eri ryhmiin. Ehdotettiin esimerkiksi tunnistettavaksi helposti toteutettavia toimia, joiden hyödyt ovat suhteessa siitä aiheutuviin kustannuksiin ja joista hyödyt voidaan realisoida suhteellisen nopeasti.

Jatkotyössä esitettiin edistettäväksi erityisesti lainsäädäntöön liittyviä muutostoimenpiteitä, jotta lainsäädäntö ei jarruttaisi digitalisaatiokehitystä. Kuten aiempien kysymyksien vastauksissakin tuotiin esiin, lainsäädännön uudistaminen voisi olla työn keskiössä. Lainsäädännön kehittämistä pitäisi

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--

priorisoida, jotta teknologiaa voidaan aidosti hyödyntää. Erityisesti paikka- ja aikariippumattoman työn mahdollistavia lainsäädännön muutoksia kannatettiin. Lainsäädännön muutostarpeita tunnistettiin lisäksi automaattisen päätöksenteon ja sähköisen asiointin kehittämiseksi sekä yhdistyslain muuttamiseksi. Myös mahdollistava lainsäädäntö ja ratkaisut kansalaisten omin koulutustietojen hallitsemisen mahdollistamiseksi ja oman osaamisen hyödyntämiseksi ja kehittämiseksi.

Lausunnoissa esitettiin lisäksi priorisoitavaksi niitä toimenpiteitä, joilla voidaan edistää yhdenvertaisuutta ja välttää riski eriarvoistumisesta ja syrjäytymisestä. Toteutuksessa olisi otettava huomioon myös saatavuus ja kielelliset oikeudet.

Lausunnonantajien joukosta tuotiin esiin, että kaikkiin toimenpide-ehdotuksiin ei pystytty ottamaan tässä vaiheessa kantaa, sillä ehdotukset on kuvattu varsin yleisellä tasolla ja vaativat tarkempaa analysointia.

Toimenpide-ehdotusten priorisoinnissa nousivat lisäksi selvästi esiin seuraavat alla olevat kokonaisuudet ja toimenpiteet.

Reaaliaikatalous

Useat lausunnonantajat ehdottivat priorisoitavaksi toimenpiteitä, joilla on voimakas vaikutus yhteiskunnan digitalisaatioasteen kehittämiseen. Tällaisina toimenpiteinä tunnistettiin esimerkiksi reaaliaikatalouteen siirtymisen nopeuttaminen, sähköisen kuitin kehittäminen ja verkkokaupan osuuden kasvu koko vähittäiskaupassa. Todettiin, että siirtymällä aidosti sähköisiin kuitteihin ja laskuihin luodaan perusta reaaliaikataloudelle. Näin myös kitketään harmaata taloutta, edistetään kestävästä kehityksestä sekä samalla mahdollistetaan uudet liiketoimintamallit ja ulkomaiset investoinnit.

Erityisesti katsottiin, että toimenpiteessä 31 (nopeutetaan sähköisen kuitin käyttöönottoa) reaaliaikatalous kohdentuu kaikkiin elinkeinotoimintaa harjoittaviin, mikä nopeuttaa yritysten toimintaympäristön sekä yhteiskunnan digitalisaatiota.

Reaaliaikatalouteen liittyen lausunnoissa tuotiin esiin, että datatalouden alustakyvykkyksiä, kuten monitasoisen tunnistamisen ja digitaalisen identiteetin, suostumuksenhallinnan sekä hajautetun luotettavan datan kehittämisen, pitäisi priorisoida, koska ilman niitä tekoälyn, datalla johtamisen tai reaaliaikatalouden hankkeita ei pystytä toteuttamaan.

Osaamisen ja innovaatioympäristön kehittäminen

Useat lausunnonantajat katsoivat, että kyvykkyys sekä digitaalinen osaaminen, kehittäminen ja vahvistaminen tulisi olla priorisoituna korkealle. Perusteluina priorisoinnille esitettiin muun ohella, että on turha luoda digitaalisia palveluja eri toimijoille ja tahoille, jos niitä ei osata hyödyntää tai niillä tapahtuvaan asiointiin ei luoteta. Erityisesti IT-osaamisen saatavuus on ollut viime vuosina haastavaa, mitä voitaisiin paikata nykyaikaistamalla erityisesti korkeakoulujen opetusmenetelmiä.

Osissa lausunnoissa digiosaamista koskevat toimenpiteet nähtiin ydinasiana ja välttämättömyytenä. Kansalaisten digiosaamiseen tulisi lausunnonantajien mukaan kiinnittää huomiota koko koulutuspolun ajan. Lausunnoissa esitettiin, että kansalaisten digitaalisella osaamisella, motivaatiolla hyödyntää digitaalisia palveluja omassa arjessaan sekä osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan on merkittävä yhteys siihen, miten myös yrityksissä ja elinkeinoelämässä laajemmin digitaalista transformaatiota viedään eteenpäin. Digiosaaminen ei saisi myöskään asettaa kansalaisia palvelujen käytön osalta eriarvoiseen asemaan. Toimialoista erityisesti sosiaali- ja terveysalalla tulisi kehittää henkilöstön digitaalista osaamista. Myös teollisuudessa ja elinkeinoelämässä osaamisten, tutkimuksen ja kehittämisen lisääminen nähtiin keskeisenä.

Useat lausunnonantajat korostivat myös etäopetuksesta saatujen kokemusten hyötyjen vakiinnuttamista. Digitaalisin keinoin voidaan tukea harvinaisempienkin aineiden opiskelua paikkariippumattomasti. Opetuksen osalta kuitenkin kiinnitettiin huomiota erityisesti digituen tarjoamiseen sekä yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Useampi lausunnonantaja toi esiin, että ei kannata etäopetuksen laajempaa käyttöä ja vakiinnuttamista osaksi perusopetusta. Lisäksi korostettiin, että etäopetuksen osalta ei ole tarpeen muuttaa lainsäädäntöä pysyväisluonteisesti, erityisesti huomioiden lasten oikeudet. Esiin tuotiin, että on vahvat perusteet perusopetuksen perustamiseen lähiopetukselle. Sitä vastoin opetustarjonnan monipuolistamista etäyhteyksiä hyödyntäen ja nykyisen lainsäädännön mahdollistamalla tavalla nähtiin hyväksi edistää. Myös koulutusmateriaalien digitoiminen nähtiin erittäin kannatettavaksi. Lausunnoissa korostettiin, että digitaalinen oppiminen ja etäopetus eivät ole sama asia.

Digiosaamisen ohella useat lausunnonantajat priorisoivat innovaatioympäristön kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiopanostukset nähtiin erittäin tärkeinä, jotta yritykset selviytyvät koronakriisistä elinvoimaisina. Digitaalinen innovaatiokeskittymän luomista Suomeen kannatettiin lausunnoissa laajasti ja osa lausunnonantajista katsoi toimenpiteen jo kiireelliseksi. Lausunnoissa nousi kuitenkin esille se seikka, että on pidettävä huolta siitä, että keskittymän toiminnot ovat aidosti pk-yritysten saavutettavissa ja että toimintatavat kehittävät pk-yrityksiä sekä auttavat teknologian-siirrossa ja innovaatioiden kehittämisessä.

Julkisen hallinnon digitalisaatiokehitys

Lausunnoissa korostui myös niiden toimenpiteiden priorisointi, jotka edistävät julkisen hallinnon keventämistä ja tehostamista digitalisaation avulla. Julkista hallintoa tulisi lausunnonantajien mukaan karsia ja tehostaa digitaalisin keinoin, jotta koronakriisin aiheuttamasta taloushaasteesta selvitään ja Suomen kilpailukyky voidaan turvata. Julkisen hallinnon digitalisaatiota vauhdittavat toimenpiteet nähtiin luontevina ensitoimina, joilla päästäisiin päätösperustaisesti liikkeelle nopeasti. Kannatettavina toimenpiteinä nousivat erityisesti esille sähköisen allekirjoituksen käyttöönotto julkisen hallinnon organisaatioissa täysimääräisesti sekä yhden luukun periaate ja digitaalisen asioinnin sujuvoittaminen.

Eri sektoreista esiin nousi erityisesti sosiaali- ja terveyssektori, jonka digitalisaatiokehitystä toivottiin priorisoitavan. Sektorin tulisi digitaalisuudella yhdistää huomioiden toiminnan keskiössä oleva asiakas. Tällä hetkellä monet järjestelmät eivät keskustele keskenään. Julkisten palveluiden etäasioinnin käytänteiden vakiinnuttaminen nähtiin kannatettavana muiden sektorien lisäksi erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Viestintäyhteydet

Myös viestintäyhteyksien kehittämiseen ja turvaamiseen liittyvät toimenpiteet saivat lausunnonantajilta laajaa kannatusta. Keskeisenä nähtiin se, että jatketaan Suomen edelläkävijyyttä tietoliikenneverkkojen laadussa ja kattavuutta tukevaa taajuus- ja viestintäpolitiikkaa. Toimintavarmuuteen ja turvallisuuteen liittyviä näkökohtia nostettiin laajasti esiin. Sosiaali- ja terveystalalla viestintäyhteyksien turvaaminen nähtiin oleellisena muun muassa yhdenvertaisten etäterveyden-huoltopalveluiden saatavuuden kannalta.

Lausunnoissa tuotiin esiin, että yhteisten palvelujen häiriöttömyyteen olisi kiinnitettävä enemmän huomiota. Monipaikkaisen asumisen ja työnteon sekä eri alueiden tasavertaisen kehityksen edistämiseksi olisi tärkeää luoda toimivat tietoliikennedyhteydet koko Suomeen. Infran rakentaminen tulisi priorisoida korkealle. Lausunnonantajista osa painotti lisäksi sitä, että viestintäverkkojen rakentamisen tulisi jatkossakin perustua markkinaehtoisuuteen.

Yllä yksilöityjen kokonaisuuksien ohella lausunnonantajat jättivät laajasti näkemyksiään sekä tarkennuksiaan kustakin toimenpiteestä ja toimenpidetkokonaisuudesta. Nämä työryhmä tulee huomioimaan toimenpiteitä jatkotyössä jalostaessaan.

Kysymys 4: Mitä toimenpide-ehtotusten toteutuksessa tulee huomioida?

Useat lausunnonantajat korostivat tarvetta huomioida toimenpiteiden toteutuksessa **sektorien ja toimijoiden välinen yhteistyö**. Esille nostettiin digitalisaation koko yhteiskuntaan vaikuttava luonne, minkä myötä korostettiin, että toteutuksessa olisi varmistettava toteutettavien toimien välinen koordinaatio ja mahdollisimman laaja asian kannalta relevanttien tahojen mukanaolo. Ehdotetuilla toimenpiteillä on myös keskinäisiä liitossuhteita ja joissain kohdin päällekkäisyyksiä. Tämän vuoksi toteutuksessa edellytetään sektorit ylittävää koordinaatiota, jotta kehittämisresursseja käytetään tehokkaasti. Sektorirajat ylittävässä toiminnassa nähtiin laaja-alaisia hyötyjä ja mahdollisuus uudistettujen mallien luomiseen.

Lausunnonantajat näkivät toteutuksessa relevanttina myös toimenpiteiden **kattavan valmistelun ja suunnittelun**. Laaja-alainen valmistelu nähtiin tärkeänä muun ohella siksi, että sen myötä toiminta muodostuisi tulokselliseksi, hyväksyttäväksi ja kestäväälle pohjalle. Lausunnoissa esitettiin, että jatkotyössä olisi tärkeää osoittaa selkeät toimenpidetkohtaiset resurssit, vastuut ja aikataulut sekä asettaa konkreettiset tavoitteet ja

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--

mittarit. Keskeisenä nähtiin myös, että kansallinen strategia toimenpiteiden taustalla on kirkas ja sitä johdetaan johdonmukaisesti.

Toimenpiteiden toteutuksessa tulisi lausunnonantajien mukaan myös huomioida laajasti **yhdenvertaisuusnäkökulmat**. Lausunnoissa katsottiin, että on kiinnitettävä huomiota siihen, miten toteutettavat toimet vaikuttavat eriarvoisuuteen, jotta digitalisaation avulla kyetään enemmän vahvistamaan yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta kuin aiheuttamaan tahattomasti negatiivisia vaikutuksia. Lausunnonantajien näkemysten mukaan erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa on välttämätöntä turvata riittävät palvelut kaikille ja huolehtia vaihtoehtoisista asiointikanavista sellaisille, jotka eivät pysty käyttämään digitaalisia palveluita. Lisäksi lausunnoissa nostettiin esille, että yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on tarpeen tehdä myös selvitykseen liittyvien lainsäädäntöhankkeiden toteuttamisessa.

Lausunnoissa nousi esille myös **EU-tason huomioon ottaminen** toimenpiteiden toteutuksessa. Lausunnonantajat muun ohella katsoivat, että toteutuksessa on huomioitava kytkös EU-tason digi- ja tietopolitiikkaan, joka ulottuu EU:n digi- ja datastrategiassa sekä tekoälyn valkoisessa kirjassa linjatun lisäksi Euroopan komission esittelemään koronakriisin elpymissuunnitelmaan.

Toimenpiteiden toteutuksessa tulisi lausunnonantajien mukaan kiinnittää erityistä huomiota myös **tietoturvallisuuden ja tietosuojan** toteutumiseen. Tietosuoja ja tietoturvallisuus tulisi lausunnonantajien mukaan varmistaa lähtökohtana, joka itsessään vahvistaa luottamusta digitaalisiin palveluihin.

Edellä mainittujen ohella lausunnonantajat esittivät joukon muita toimenpiteiden toteutuksessa huomioon otettavia seikkoja. Näitä olivat muun ohella innovaatioiden ja kokeilujen hyödyntäminen, muutosjohtaminen ja vaikuttavuuden arviointi.

Kysymys 5: Toimenpide-ehdotuksissa on viitattu jo käynnissä oleviin hankkeisiin, joiden osana toimenpiteitä voidaan edistää. Tunnistatko muita hankkeita, joihin toimenpiteet tulisi kytkeä?

Lausunnonantajat toivat esiin useita vireillä olevia hankkeita, joita voisi kytkeä toimenpide-ehdotuksiin ja joissa on jo meneillään olevaa valmistelua. Alla esitetään koottu listaus kyseisistä hankkeista:

- AuroraAI, valtiovarainministeriön kansallinen tekoälyohjelma
- Suomi.fi – osana palvelujen jatkokehitystä
- Älykäs vankila –hanke
- Rikosasioiden asianhallintajärjestelmä AIPA
- Hallinnollisten asioiden käsittelyjärjestelmä HILDA
- Oikeusministeriön automaattisen päätöksenteon hanke
- EU:n SDG "Single Digital Gateway"
- EU:n Luova Eurooppa-ohjelma
- Digitaalinen Eurooppa-ohjelma
- Euroopan digitaalinen koulutussuunnitelma (julkistetaan 7/2020)
- Tietokiri-hanke
- TKI-tiekartta

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--

- Valtionvarainministeriön ja digi- ja väestötietoviraston koordinoima digituen hanke
- Digiosallisuus Suomessa VM 2020-2021
- Rakennetun ympäristön tiedon yhteentoimivuustyö
- Rakennetun ympäristön tietojärjestelmän (Ryhti)-hanke
- Työ- ja elinkeinoministeriön dTEM
- VM:n rahoittama digitukihanke
- Sitran reilun datatalouden IHAN-hanke
- Hajautettu luotettavan datan lohkoketjuverkon kehityshanke Findy
- Avoimen, monitasoisen ja -kanavaisen sähköisen tunnistamisen SisulD-hanke
- Datatalouden viennin hanke Digital Fast Track
- Aster-hanke, KSSHP:n koordinoima neljän sairaanhoitopiirin yhteinen hanke
- Kira-Innohub ry:n avoin yleishyödyllinen ekosysteemit toiminta
- KIRA-alan tekoälyohjelma
- Rakennetun ympäristön kansallinen kasvuohjelma (valmistelussa)
- Liikennealan kansallisen kasvuohjelman 2018 – 2022
- Ympäristöministeriön yhteentoimivuuden yhteistyöryhmä
- Rakennetun ympäristön vähähiilisuuden tiekartat
- Aalto-yliopiston Building 2030 konsortio
- Valtiovarainministeriön digitalisaation edistämisen ohjelma ja sen eri hankkeet, kuten YritysDigihanke
- Valtiovarainministeriön tiedon hyödyntämisen ja avaamisen hanke
- Business Finlandin "Sustainable Manufacturing" –ohjelma. Osana tätä voisi selvittää uuteen liiketoimintaan liittyvien toimenpiteiden edistämismahdollisuuksien selvittämistä.
- Julkisen hallinnon digitaalisen turvallisuuden toimeenpanosuunnitelma 2020-2023 Haukka
- Asiakastietolakia koskeva hanke (STM066:00/2019), joka voisi mahdollistaa potilastietojen sähköisen välittämisen Kanta-palvelusta myös muille kuin sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille silloin, kun tiedonsaantioikeudesta on säädetty laissa.
- Digioppimisen tilannekuvan selvitys, joka valmistuu 11/2020
- Oikeus oppia -kokonaisuuteen liittyvä Uudet lukutaidot – kehittämisohjelma
- Valtiovarainministeriön digitalisaation ja yhteentoimivuuden kehittäminen, uuden tiedonhallintalain toimeenpanon työryhmät, tutkimusaineistojen avaaminen ja jakelun kehittäminen ja toimialakohtaiset isommat digitalisaation kehittämishankkeet
- Alue- tai paikallistason hankkeet, kuten EU:n koheesiorahastojen hankkeet. Lisäksi EU-tason ohjelmat, erityisesti Horisontti Eurooppa, Digitaalinen Eurooppa ja Verkkojen Eurooppa.
- Digikilta II - (ja haun alainen) Digikilta III –hankkeen sekä ICT-osaamisen tuen ja kehittämisen ekosysteemi (Valtion digikannustinjärjestelmä 2020 - 2021)
- Yliopistosairaanhoitopiirien Terveyskylä ja sen osalta erityisesti rajapinta OmaOloon. Sairaanhoitopiirien ja kuntien asiakas- ja potilastietojärjestelmähankkeet, kuten UNA ja Apotti.
- Digi arkeen –neuvottelukunta ja Huijarit kuriin –hanke

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--

- Helsingin kaupunginkirjaston digimedian selvityshanke
- Muistipuisto® -verkkosivusto
- TEM.in Luvat ja Valvonta –kärkihanke
- Valviran alkoholielinkeinorekisterin uudistamishanke, jonka myötä mm. elinkeinoharjoittajan sähköiset asiointimahdollisuudet paranevat
- Sosiaali- ja terveyssektorin digitalisaatiohanketta tulisi edistää SOTE-hankkeessa, jottei siitä tulisi vain hallinnollinen ja poliittinen uudistus, vaan myös toiminnallinen
- Toimenpiteiden kytkemistä voisi harkita myös varautumissuunnitelmiin ja niiden kehittämiseen. Lisäksi voisi arvioida voisiko toimenpiteitä edistää EU-tason ohjelmien kautta.
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta rahoitetut hankkeet
- Sähköisen arkistoinnin edistäminen julkishallinnossa ja analogisen aineiston massadigitointi

Kysymys 6: Ketä toimenpiteissä ja niiden toteutuksessa/mahdollisissa tulevissa hankkeissa tulisi olla mukana ja miten hankkeet tulisi resursoida? Olisitteko itse halukas osallistumaan toteutukseen?

Lähes kaikki lausunnonantajat toivat esiin, että he ovat käytettävissä eri toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen vähintäänkin oman toimialansa tai priorisoitaviksi esittämiensä toimenpiteiden osalta. Useat liitot ilmaisivat lisäksi, että myös niiden jäsenyhdistykset ja -yritykset ovat käytettävissä toimenpiteiden toteutukseen.

Useat lausunnonantajat painottivat tarvetta ottaa toteutukseen mukaan laajasti eri sektori- ja toimialojen edustajia. Mukaan otettaviksi tahoiksi ehdotettiin muun muassa julkista, yksityistä ja kolmatta sektoria, työntekijöitä ja työnantajia, loppukäyttäjiä, eri väestö-, kieli- ja ikäryhmiä sekä poliittisesti riippumattomia substanssiasiantuntijoita.

Hankkeiden resursoinnin osalta lausunnoissa tuotiin esille, että resursointia suunniteltaessa tulisi huomioida hankkeiden priorisointi ja laajuus. Toimenpiteiden ryhmittely kooltaan riittävän pieniin ja toteutettaviin hankkeisiin, joilla on tukena vahva koordinointi, nähtiin keskeisenä. Edelleen katsottiin, että hankkeet tulisi resursoida siten, että niissä mahdollistetaan mahdollisimman nopeasti uusia toimintatapoja mahdollistavat kokeilut. Resurssit tulisi kohdentaa konkreettisiin toimenpiteisiin vaikeasti hahmottuvien ja täsmentymättömäksi jäävien selvitysten sijaan. Hankkeita tulisi lisäksi resursoida siitä näkökulmasta, että digitalisaatiossa keskeistä ovat uudet toimintatavat, eikä pelkästään teknologia.

Liitteet

Liite 1. Lausunnon antaneet tahot

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--